

بازنویسی و فهرست‌نویسی بخش آخر کتاب ذخیره خوارزمشاهی

مجری: دکتر محمدرضا شمس اردکانی

گروه: حکمت، طب اسلامی و طب سنتی

سال شروع: ۱۳۸۱

سال پایان: ۱۳۸۳

چکیده

مقدمه

ذخیره خوارزمشاهی مفصل‌ترین کتاب طبی به زبان فارسی است و در حکم دائره‌المعارف عظیم و گسترده است که توسط سید اسماعیل جرجانی حکیم نامدار قرون پنجم و ششم هجری تدوین شده است. کتاب مذکور مشتمل بر ده بخش است و بخش آخر آن درواقع تکمله کتاب محسوب می‌شود و خود شامل دو قسمت اصلی یعنی منافع اعضا حیوانات و قرابادین است. قرابادنی خود مرکب از دو گفتار است. گفتار اول دربردارنده توصیف داروهای ساده است و برحسب بیماری‌ها از سر تا قدم مرتب گردیده است. این گفتار از ۳۸ باب تشکیل گردیده است. گفتار دوم دربردارنده داروهای مرکب است و شامل ۳۱ باب است. در باب‌های ۱-۵ مباحث مقدماتی، در باب‌های ۶-۲۸ اشکال دارویی گوناگون و در باب‌های ۲۹-۳۱ برخی مباحث تکمیلی (اوزان و مقادیر، تفسیر اسامی برخی داروها و داروهای بدل) ذکر گردیده است.

روش‌شناسی

متن کتاب ذخیره خوارزمشاهی با توجه به بازنویسی و روان‌سازی شد. اسامی، نکات و توضیحات ضروری به متن بخش آخر کتاب ذخیره خوارزمشاهی اضافه شد. همچنین فرهنگ دشواری‌ها و فهرست ارجاعات مؤلف به دیگر بخش‌های کتاب تهیه شد.

یافته‌ها

در این پژوهش نسخه‌ای صحیح با رسم‌الخط امروزی از بخش آخر کتاب ذخیره ارائه شده است. شرح واژه‌ها و عبارات دشوار ارائه گردید. فهرست‌های اسامی جانوران و گیاهان با معادل‌های لاتین، انگلیسی و فرانسوی، فهرست اسامی کانی‌ها، فهرست اعلام، فهرست اشکال دارویی، فهرست بیماری‌ها و فهرست دشواری‌ها تهیه شد. داروهایی را که جرجانی در بخش‌های دیگر کتاب تعریف نموده و در بخش آخر کتاب ذخیره به آن‌ها اشاره می‌نماید برحسب نظم الفبایی مرتب و شرح جرجانی در مورد هر دارو در ذیل نام آن گردآورده شد.

بحث و نتیجه‌گیری

با اجرای این طرح خلأ موجود در باب کمبود متون کهن، اصیل و متن به زبان فارسی در مورد داروسازی اسلامی برطرف شده و امید است این کتاب سبب آشنا کردن دست‌اندرکاران حرفه‌های پزشکی با یکی از مهم‌ترین کتاب‌های طب سنتی ایران شود.

کلیدواژه: ذخیره خوارزمشاهی، سید اسماعیل جرجانی، طب ایرانی، طب سنتی، دارو.